

Ekspertske smjernice: Zaštita djece za vrijeme pandemije koronavirusa (v. 1)¹

Uvod

Zarazne bolesti kao što je COVID-19 mogu izazvati poremećaje u okruženju u kojem djeca rastu i razvijaju se. Poremećaji do kojih dolazi u funkcionisanju porodica, u prijateljstvima, u obavljanju svakodnevnih aktivnosti i životu šire zajednice mogu imati negativne posljedice i uticati na dobrobit, razvoj i zaštitu djece. Pored toga, usljed mjera koje se primjenjuju kako bi se spriječilo i suzbilo širenje virusa koji izaziva bolest COVID-19, djeca su izložena mogućim dodatnim rizicima u pogledu njihove zaštite. Karantin i izolacija u kućama, određenim objektima i zonama mogu imati negativan uticaj na djecu i njihove porodice.²

¹ Preporučeni način citiranja: Alijansa za zaštitu djece u humanitarnim aktivnostima, *Ekspertske smjernice: Zaštita djece za vrijeme pandemije koronavirusa, verzija 1, mart 2019.* (The Alliance for Child Protection in Humanitarian Action, Technical Note: Protection of Children during the Coronavirus Pandemic, Version 1, March 2019)

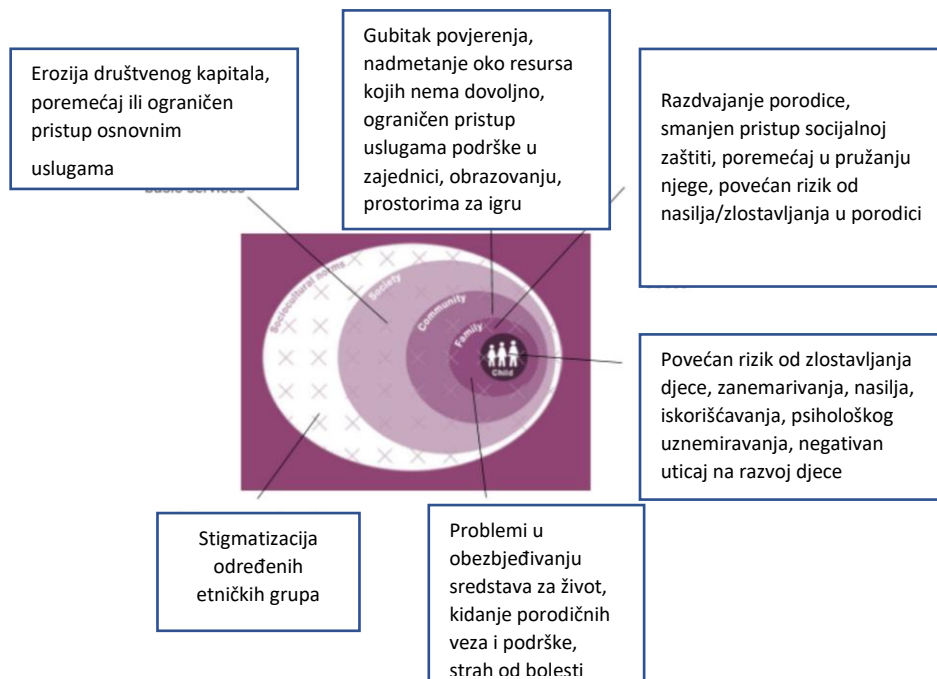
² Više informacija o karantinu možete naći na stranama 14 i 15 dokumenta *Smjernice: zaštita djece za vrijeme epidemija zaraznih bolesti* (Guidance Note: Protection of Children during Infectious Disease Outbreaks).

Ovaj dokument je osmišljen s ciljem da pruži podršku osobama koje praktično rade na zaštiti djece kako bi na što bolji način odgovorili na izazove u toj oblasti za vrijeme pandemije koronavirusa. U prvom dijelu dokumenta govori se o rizicima koje virus koji uzrokuje bolest COVID-19 može predstavljati za djecu i njihovu zaštitu. U drugom dijelu izložene su programske opcije usklađene s dokumentima *Minimalni standardi za zaštitu djece u humanitarnim aktivnostima iz 2019. godine* (CPMS) i *Smjernice: zaštita djece za vrijeme epidemija zaraznih bolesti*.

1. Zaštita djece u kontekstu epidemije koronavirusa

Virus bolesti COVID-19 može za kratko vrijeme znatno promijeniti okolnosti u kojima djeca žive. Karantinske mjere, kakve su zatvaranje škola i ograničavanje kretanja, remete ustaljeni život djece, društvena podrška slabi, a roditelji i staratelji su izloženi dodatnom stresu jer moraju pronaći druge mogućnosti za brigu o djeci ili se odreći odlaska na posao. Usljed stigme i diskriminacije koje prate koronavirus, djeca mogu postati ranjivija, podložnija nasilju i psiho-socijalnom uznemiravanju. Mjere na suzbijanju bolesti koje ne uvažavaju rodno specifične potrebe i osjetljivost žena i djevojčica takođe mogu povećati rizike vezane za njihovu zaštitu i doprinijeti razvoju negativnih odbrambenih mehanizama. Riziku su posebno izložena djeca (i porodice) koja su zbog društveno-ekonomske isključenosti već ugrožena i ona koja žive u pregusto naseljenim sredinama i domaćinstvima s previše članova u malom prostoru.

1.1. Društvene i ekološke posljedice epidemije oboljenja COVID-19

1.2. Rizici vezani za dječju zaštitu

U tekstu koji slijedi navedeni su rizici kojima je u ovom trenutku izložena oblast dječje zaštite. Neki od njih identifikovani su tokom aktuelne pandemije koronavirusa, a neki predstavljaju potencijalne rizike koji su zapaženi tokom ranijih epidemija zaraznih bolesti.

Rizici koje predstavlja COVID-19 i odgovarajuće mjere za suzbijanje epidemije	Uzroci rizika
Fizičko i emocionalno zlostavljanje	
<ul style="list-style-type: none"> ● Smanjen nadzor nad djecom, zanemarivanje djece ● Porast slučajeva zlostavljanja djece, nasilja u porodici i u međuljudskim odnosima ● Trovanje i druge opasnosti i rizici od povreda djece ● Otežan ili onemogućen pristup službama dječje zaštite usljed preopterećenja; ili ● Preopterećenje službi za dječju zaštitu ili njihova nedostupnost djeci 	<ul style="list-style-type: none"> ● Zatvaranje škola i ustanova za brigu o djeci, zahtjevi za kontinuirani rad osoba koje se brinu o djeci, bolest, karantin/izolacija tih osoba ● Pojačana psiho-socijalna uznemirenost među osobama koje se brinu o djeci i drugim članovima zajednice ● Dostupnost i zloupotreba alkohola i toksičnih sredstava za dezinfekciju ● Sve više prepreka pri prijavljivanju incidenata
Rizik vezan za dječju zaštitu: Rodno zasnovano nasilje	
<ul style="list-style-type: none"> ● Povećan rizik od seksualnog iskorišćavanja djece, što uključuje seks u zamjenu za pomoć, seksualno iskorišćavanje djece u komercijalne svrhe i prinudne rane brakove ● Otežan ili onemogućen pristup službama za zaštitu djece/zaštitu od rodno zasnovanog nasilja usljed njihovog preopterećenja 	<ul style="list-style-type: none"> ● Smanjena porodična zaštita djece ● Smanjeni prihodi u domaćinstvu i/ili oslanjanje na osobe iz drugih sredina u pogledu transporta roba i usluga zajednici ● Zaduženja djevojčica u domaćinstvu nametnuta rodnim ulogama, kao što je briga o članovima porodice i obavljanje kućnih poslova ● Sve više prepreka pri prijavljivanju incidenata i traženju ljekarske ili druge pomoći
Rizik vezan za dječju zaštitu: Mentalno zdravlje i psiho-socijalna uznemirenost	
<ul style="list-style-type: none"> ● Uznemirenost djece zbog smrti ili bolesti najmilijih, zbog odvajanja od njih ili zbog straha od bolesti ● Pogoršanje već postojećih problema s mentalnim zdravljem ● Otežan ili onemogućen pristup službama za 	<ul style="list-style-type: none"> ● Povećan nivo stresa usljed izolacije u objektima za liječenje ili u kućnom karantinu ● Djeci i roditeljima/starateljima koji već imaju probleme s mentalnim zdravljem možda nije dostupna uobičajena podrška ili liječenje ● Karantinske mjere mogu dovesti do straha i

mentalno zdravlje i psiho-socijalnu podršku usljed njihovog preopterećenja	panike u zajednici, posebno kod djece koja ne shvataju šta se događa
--	--

Rizici usljed epidemije koronavirusa i mjera za njeno suzbijanje	Uzroci rizika
Rizik vezan za dječju zaštitu: Rad djece	
<ul style="list-style-type: none"> • Povećano angažovanje djece na opasnim poslovima i iskorišćavanja dječjeg rada 	<ul style="list-style-type: none"> • Gubitak ili smanjenje prihoda u domaćinstvu • Usljed zatvaranja škola, djetetu se daje prilika da radi ili se to od njega očekuje
Rizik vezan za dječju zaštitu: Djeca bez pratnje i djeca odvojena od roditelja	
<ul style="list-style-type: none"> • Odvajanje • Dijete koje ostaje bez pratnje ili dijete koje postaje glava porodice • Smještaj u ustanove 	<ul style="list-style-type: none"> • Gubitak roditelja/staratelja usljed bolesti • Izolacija/karantin osobe koja se brine o djetetu/djeci i njeno odvajanje od djeteta/djece • Djeca koju roditelji šalju u druge porodice u područjima koja nisu pogođena epidemijom
Rizik vezan za dječju zaštitu: Društvena isključenost	
<ul style="list-style-type: none"> • Društvena stigmatizacija zaraženih osoba ili osoba/grupa za koje se sumnja da su zaražene • Povećan rizik/ograničena podrška za djecu koja žive/rade na ulici i drugu djecu koja su već izložena riziku • Povećan rizik/ograničena podrška za djecu koja su u sukobu sa zakonom, uključujući i djecu lišenu slobode 	<ul style="list-style-type: none"> • Društvena i rasna diskriminacija pojedinaca/grupa za koje se sumnja da su zaražene • Nesrazmjerno veći negativan uticaj na ugroženije i marginalizovane grupe • Obustava/nedostupnost osnovnih usluga za ugroženu djecu i/ili porodice • Poremećaji u postupku prijave rođenja zbog karantina

2. Odgovor na COVID-19 u cilju zaštite djeteta

Zagovaranje mjera usmjerenih na dječju zaštitu u komunikaciji s vlastima, saradnja s drugim sektorima i posebni programi za zaštitu djece ključni su prioriteti odgovora na epidemiju oboljenja COVID-19.

2.1. Saradnja s drugim sektorima

Kako je istaknuto u *Minimalnim standardima za zaštitu djece u humanitarnim aktivnostima* (CPMS), „prevencija i odgovor na epidemije zaraznih bolesti zahtijevaju koordinisani rad više sektora i međusektorsku saradnju“. Multisektorski odgovor (a) osigurava da se potrebama djece i osoba koje se o

njima brinu pristupi na sveobuhvatan način i (b) vodi ka boljim ishodima za djecu. Društveni akteri koji se bave dječjom zaštitom treba da razmotre i saradnju s vjerskim poglavarima i tradicionalnim liderima. Multisektorske intervencije treba da daju prednost:

- standardnim procedurama za dokumentovanje i upućivanje predmeta koji se tiču djece, a za koje su potrebne dalje aktivnosti;
- jasnim protokolima za sprečavanje/smanjivanje slučajeva razdvajanja porodica i drugih rizika vezanih za zaštitu djece;
- ublažavanju stigme i društvene isključenosti koje mogu biti rezultat bolesti, i
- jasnim, koordinisanim, djeci prilagođenim javnim porukama o ugroženosti djece i specifičnim rizicima kojima su ona izložena za vrijeme epidemije.

U radu s vlastima, društveni akteri koji se bave dječjom zaštitom treba da zagovaraju primjenu mjera koje su usklađene s međunarodnim standardima i savjetima SZO, zasnovane na poštovanju ljudskih prava i zabrani diskriminacije.

U daljem tekstu dat je pregled prioriternih aktivnosti razvrstan po oblastima. Aktivnosti bi se sprovodile kroz saradnju s vlastima i različitim sektorima i doprinijele da odgovor na epidemiju bude utemeljen na brizi o zaštiti djeteta.

Zdravlje (CPMS Standard 24)

- Zagovarati besplatan pristup ranjivih kategorija djece i njihovih porodica zdravstvenoj zaštiti (ako nije univerzalan)
- Sarađivati kako bi se pitanja dječje zaštite uključila u alate za procjenu i praćenje zdravstvenog sektora
- Izraditi zajedničke standardizovane procedure za dokumentovanje i referisanje na predmete koji se tiču djece u komunikaciji između aktera koji se bave dječjom zaštitom i zdravstvenih službi kako bi se osiguralo da djeca, u slučaju odvajanja, dobiju sigurnu, odgovarajuću brigu u porodici
- Zagovarati jasne i djeci prilagođene postupke prijema i otpuštanja kako bi se snažilo jedinstvo porodice i smanjio rizik odvajanja od porodice
- Omogućiti sigurnu i redovnu komunikaciju između djece i roditelja/staratelja u slučaju privremene razdvojenosti
- Sarađivati kako bi se osiguralo da pristup zdravstvenoj zaštiti/zdravstvenim ustanovama bude prilagođen djeci, što uključuje izradu smjernica za zdravstvene radnike o komuniciranju s djecom na njima prilagođen način i posebnih mjera podrške psiho-socijalnoj dobrobiti djece koja su na liječenju ili u karantinu
- Pružiti podršku obuci zdravstvenih radnika o zaštiti djece (posebno u situacijama kad su djeca odvojena od roditelja ili staratelja)
- Uspostaviti sigurne, djeci prilagođene mehanizme za podnošenje pritužbi i prijem povratnih informacija u zdravstvenim ustanovama
- Jačati kapacitete kliničkog zbrinjavanja u slučaju silovanja (CMR – *clinical management of rape*) i osigurati minimum CMR sredstava u ključnim ustanovama kako bi se žrtvi seksualnog nasilja mogla pružiti odgovarajuća podrška
- Sarađivati u oblasti brige o mentalnom zdravlju, u pružanju psiho-socijalne podrške (MHPSS) i kreiranju odgovarajućih poruka za djecu i njihove staratelje koji su zaraženi koronavirusom (COVID-19)
- Uključiti mjere za zaštitu djece za vrijeme epidemije koronavirusa u planove za vanredne situacije

- Izraditi djeci prilagođene, tekstualno kraće verzije informativnih, edukativnih i komunikacijskih materijala, uključujući i informacije o dostupnim uslugama

Voda, sanitarni i higijenski uslovi (WASH) (CPMS Standard 26)

- Sarađivati kako bi se osigurala djeci prilagođena mjesta za pranje ruku u zdravstvenim ustanovama, školama, centrima za brigu o djeci i ostalim ustanovama gdje djeca imaju pristup
- Sarađivati u osmišljavanju i organizaciji sigurnih, djeci prilagođenih aktivnosti kojima bi se promovisale mjere održavanja higijene prije i u toku epidemije, uključujući izradu postera i info-grafika namijenjenih djeci, roditeljima/starateljima i nastavnicima
- Sarađivati na kontroli sigurnosti kako bi se procijenili i zadovoljili svi standardi sigurnosti vode, sanitarnih čvorova i uređaja za održavanje higijene

Ishrana (CPMS Standard 25)

- Osigurati adekvatnu nutritivnu podršku za djecu i porodice u karantinu, samoizolaciji ili zdravstvenim ustanovama
- Sarađivati na kontroli sigurnosti kako bi se procijenili i zadovoljili svi standardi sigurnosti u prostorima gdje se hrana proizvodi, prodaje ili konzumira

Obrazovanje (CPMS Standard 23; INEE Lista resursnih materijala)

- Raditi na ublažavanju posljedica prekida rada škola primjenom djeci prilagođenih metoda učenja na daljinu – nastava na TV-u, radiju ili preko interneta
- Zagovarati u komunikaciji s vlastima i privatnim poslodavcima fleksibilne radne aranžmane za roditelje i staratelje djece koja možda više nemaju pristup objektima za brigu o djeci kako bi im se omogućilo da se i dalje brinu o vaspitanju i obrazovanju svoje djece
- Sarađivati sa školama kako bi se osiguralo da poruke o zaštiti i sigurnosti koje se upućuju roditeljima i djeci budu osmišljene tako da suzbijaju paniku i uznemirenost, ohrabruju i podstiču na poštovanje preporuka vezanih za zdravlje
- Obučiti nastavnike i drugo osoblje u školama da prepoznaju znakove uznemirenosti djece, što će im pomoći da identifikuju one kojima je možda potrebna posebna pažnja i podrška
- Osigurati da nastavnici i volonteri u školama posjeduju potrebno znanje i vještine vezane za ublažavanje rizika od rodno zasnovanog nasilja, sprečavanje seksualnog iskorišćavanja i zlostavljanja, zaštitu djece i sigurne procedure njihovog daljeg upućivanja
- Podrška u izradi i uvođenju djeci prilagođenih mehanizama za podnošenje pritužbi i prijem povratnih informacija u školama i drugim obrazovnim ustanovama
- Učestvovati u izradi, distribuciji ili izlaganju poruka u školama o dječjoj zaštiti i dostupnim uslugama, uključujući rad na predmetima, pronalaženju i ponovnom spajanju porodica
- Rad s akterima u obrazovanju na ublažavanju stigme i društvene isključenosti u školama

2.2. Posebni programi dječje zaštite

Kojim aktivnostima treba dopuniti one navedene u dokumentima *Minimalni standardi za zaštitu djece u humanitarnim aktivnostima* i *Smjernice: zaštita djece za vrijeme epidemija zaraznih bolesti* kako bi se obezbijedila zaštita djece tokom pandemije koronavirusa? Pored aktivnosti na ublažavanju rizika, neophodno je razvijati snagu i pozitivne odbrambene mehanizme zajednica, porodica, osoba koje se brinu o djeci i same djece.

Prioritetne aktivnosti dječje zaštite	
Aktivnosti na polju pripremljenosti	Aktivnosti na polju odgovora
Strategija dječje zaštite: Pojedinačne i grupne aktivnosti za dobrobit djeteta (CPMS Standardi 10 i 15)	
<ul style="list-style-type: none"> ● Određivanje, uz konsultacije s drugima, alternativnih aktivnosti u oblasti mentalnog zdravlja i psiho-socijalne podrške (MHPSS), te obrazovanja za djecu ● Savjetovanje s djecom i adolescentima, vodeći računa o rodnom balansu, prilikom osmišljavanja intervencija 	<ul style="list-style-type: none"> ● Obuka osoblja zaduženog za zdravlje, obrazovanje, brigu o djeci, mentalno zdravlje i psiho-socijalnu podršku (MHPSS) o rizicima vezanim za dječju zaštitu za vrijeme epidemije oboljenja COVID-19 ● Utvrđivanje strategija za pružanje psiho-socijalne podrške djeci, a posebno djeci u karantinu ● Sprovođenje kampanje podizanja svijesti na daljinu vodeći računa o starosnoj i rodnoj perspektivi ● Prilagođavanje postojećih procedura upućivanja
Strategija dječje zaštite: Osnaživanje porodičnih i drugih okruženja u kojima se odvija briga o djeci (CPMS Standard 16)	
<ul style="list-style-type: none"> ● Rad s djecom, starateljima i ostalim osobama koje se brinu o djeci na razumijevanju različitih kulturološki uslovljenih uvjerenja i praksi koje mogu zaštititi ili pak ugroziti djecu za vrijeme epidemije ● Prepoznavanje pogodnih prilika za podizanje svijesti o značaju uzajamnog razumijevanja u odnosima roditelja i djece ● Izrada multisektorskog plana, u saradnji s nadležnim vlastima, za jačanje brige o ugroženoj djeci 	<ul style="list-style-type: none"> ● Pružanje ciljane podrške privremenim centrima za brigu o djeci i porodici, uključujući domaćinstva u kojima je dijete glava porodice i hraniteljske porodice, kako bi se djeca emotivno osnažila i podstakla na odgovarajuću samostalnu brigu o sebi ● Pružanje finansijske i druge materijalne pomoći porodicama čiji su prihodi ugroženi ● Podsticanje ili stvaranje mogućnosti za bezbjedne redovne kontakte između djece i članova njihovih porodica koji su fizički razdvojeni ● Rad s akterima iz drugih sektora i predstavnicima vlasti na uvođenju mjera za sprečavanje odvajanja djece od porodice
Strategija dječje zaštite: Pristupi na nivou zajednice (CPMS Standard 17)	
<ul style="list-style-type: none"> ● Utvrđivanje uloge koju zajednica može imati u širenju svijesti i zaštiti djece i porodica ● Rad u okviru zajednice na kreiranju strategija za sprečavanje štete i zaštitu ugroženih grupa (npr. izbjeglica, djece koja ne žive sa svojim porodicama, osoba koje su izložnije riziku od stigmatizacije i društvene isključenosti) 	<ul style="list-style-type: none"> ● Rad s pripadnicima zajednice na kreiranju dječje prilagođenih poruka o koronavirusu i oboljenju COVID-19, o pratećim rizicima i mehanizmima daljeg upućivanja ● Utvrđivanje fleksibilnih strategija za komunikaciju na daljinu u okviru zajednice ● Sprovođenje zajedničkih aktivnosti u zajednici usmjerenih na okončanje stigmatizacije, promovisanje sigurnih odbrambenih mehanizama i pružanje podrške ugroženoj populaciji ● Rad s vjerskim poglavarima i tradicionalnim liderima na eventualnim izmjenama i

	prilagođavanju tradicionalnih obiĉaja i praksi (pozdravljanje, obredi sahranjivanja, primanje sauĉešća, vjenĉanja itd.)
Strategija djeĉje zaštite: Rad na predmetima (CPMS Standard 18)	
<ul style="list-style-type: none"> • Pružanje obuke i podrške sluŹbenicima koji rade na rješavanju predmeta i postojećim linijama za pomoć djeci; obuka treba da ukljuĉi osnovne ĉinjenice i mitove o koronavirusu, uticaj na pitanja djeĉje zaštite i sluŹbe podrške • Rad s akterima iz sektora zdravstva na izradi strategija za ukljuĉivanje marginalizovane djece i djece do koje je teško doprijeti • Kreiranje mjera za ublaŹavanje rizika za sluŹbenike koji rade na rješavanju predmeta i alternativnih metoda praćenja djece u sluĉaju da postane nemoguće obavljati kućne posjete • Stvaranje uslova za upućivanje u druge, specijalizovane sluŹbe, ukljuĉujući one koje pruŹaju usluge u sluĉaju rodno zasnovanog nasilja 	<ul style="list-style-type: none"> • Revizija ili izrada standardizovanih operativnih procedura, zajedno sa zdravstvenim sektorom i drugima, kako bi se obezbijedilo sigurno prepoznavanje djece koja su izloŹena riziku i njihovo dalje upućivanje • Uspostavljanje mehanizama kojima će se u zajednicama u kojima postoji ograniĉenje kretanja osigurati stalan pristup sveobuhvatnoj i adekvatno prilagođenoj podršci i brizi za djecu Źrtve nasilja • Prepoznavanje djece koja su usljed društvene iskljuĉenosti dodatno ugroŹena (djeca bez porodiĉne brige, djeca izbjeglice ili interno raseljene osobe, migranti ili apatridi, djeca koja Źive i/ili rade na ulici, djeca s invaliditetom itd.)
Strategija djeĉje zaštite: Alternativna briga (CPMS Standard 19)	
<ul style="list-style-type: none"> • Identifikacija lokalnih aktera u zdravstvenom sektoru i njihova obuka o spreĉavanju razdvajanja porodica, te praćenje njihovog rada; identifikacija djece bez pratnje i djece odvojene od roditelja i njihovo dalje upućivanje • Identifikacija i obuka osoba u zajednicama koje su pogodne da se brinu o djeci bez pratnje i djeci odvojenoj od roditelja u sluĉaju epidemije koronavirusa • Izgradnja kapaciteta sistema za spreĉavanje razdvajanja porodica, rad na pronalaženju i spajanju porodica, obezbjeđivanje alternativne brige u porodiĉnom okruženju djeci bez pratnje i djeci odvojenoj od roditelja 	<ul style="list-style-type: none"> • Uspostavljanje sigurnih alternativnih oblika brige u porodici (po mogućnosti srodniĉka briga) • Osiguranje da djeca koja su odvojena od staratelja imaju mogućnost da s njima redovno komuniciraju • Izbjegavanje širenja informacija koje bi mogle podstaći porodice da zanemare ili napuste svoju djecu • Rad s nadleŹnim vlastima na uspostavljanju sistema registracije kako bi se sprijeĉila dugotrajna razdvojenost i omogućilo spajanje porodice

3. Referentni izvori informacija i smjernica

<i>Oblast zaštite djeteta (Child Protection Area of Responsibility)</i> <i>Izbor materijala o djeĉjoj zaštiti za vrijeme epidemije oboljenja COVID-19 (Child Protection Resource Menu for COVID-19)</i>	Skup resursnih materijala o djeĉjoj zaštiti vezanih za odgovor na COVID-19
<i>Kljuĉne poruke i mjere za spreĉavanje i suzbijanje obolijevanja od koronavirusa (COVID-19) u školama (Key messages and actions for coronavirus disease (COVID-19) prevention and</i>	Operativne smjernice o zaštiti djece i škola od virusa koji izaziva oboljenje COVID-19

<i>control in schools)</i>	
<i>Stranica INEE (Međuagencijske mreže za obrazovanje u vanrednim situacijama) o novom koronavirusu (COVID-19) (INEE Resource Page on Novel Coronavirus (COVID-19))</i>	Skup resursnih materijala o virusu koji izaziva oboljenje COVID-19 i edukaciji u vanrednim situacijama
<i>Informacija Referentne grupe Stalnog međuagencijskog odbora za mentalno zdravlje i psiho-socijalnu podršku (IASC MHPSS) o aspektima oboljenja COVID-19 koji se odnose na mentalno zdravlje i psiho-socijalnu podršku (IASC MHPSS Reference Group's Briefing Note about MHPSS Aspects of COVID-19)</i>	Informacija o aspektima epidemije novog koronavirusa (uzročnika oboljenja COVID-19) koji se odnose na mentalno zdravlje i psiho-socijalnu podršku (MHPSS)